

רק על עצמי ...

הרחבת דברים שאמרתי בסיום מפגש אסיף - גבורות ליוחנן, שהפיקו בני משפחתי היקרים

אפתח בגילוי כמה סודות על עצמי

מי שמכיר אותי יודע שאני רציונליסט, שכלתן. נראה שהדבר קשור לחינוך שקיבלתי בבית בשנות הילדות והנעורים. אמא, סימה לבית הנדלסמן, באה ממשפחה ליטאית, אינני מכיר במשפחתנו המיוחדת ניחוח חסידי. בהיותי בן תשע שלמה ואמא שהתאלמנה, באו בברית הנישואים. שלמה היה בן משפחת אצולה יוצאת גרמניה, 'יקים' - קרליבך (לכל אחד מתריסר הילדים של הרב שלמה קרליבך היה בן בשם שלמה!). הוא גידל אותי כאבא לכל דבר, אף שמעולם לא יכולתי לכנות אותו אבא, שלמה הבין וכיבד זאת. מעולם לא השלמתי עם נפילתו בקרב באחרון בכפר עציון של אבא, יעקב קלפהולץ. אבא נולד למשפחה חסידית וכל חייו הקצרים התחנך וגדל עטוף בעולם חסידי. אבא ואחיו הצעיר, שלמה, היחידים שזכו לעלות ארצה מבני משפחתם, נפלו בקרבות גוש עציון בתש"ח. אביהם, סבא משה, ככל הנראה נהרג בפוגרום ב-1919, כשאבא היה בן 3 לערך. בני משפחתם שנותרו בפולין נספו בשואה. מילדות חשתי קרבה סמויה לחסידות, כחלק משימור זכרו של אבא וניסיון ללכת בדרכיו, אף שזכיתי להתחנך על ברכיו רק עד גיל שנתיים. החסידות מטפחת את הרגש, בעומק נשמתי הרגש פועל אף שהסווייתי אותו, לעיתים במודע ולרוב בבלי דעת. רשמתי כל זאת כדי לומר לכולכם מעומק לבי: תודה רבה! ריגשתם אותי מאד מאד!

כדרכנו, אפתח בדבר תורה קצר ורלוונטי - אנו בפרשת וישלח, בה מתוארת הפגישה בין יעקב השב מחרן לעשיו אחיו. "וַיִּפֹּל עַל צְנֹאָרוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ" (בראשית, ל"ג ד). חז"ל פירשו שעשיו ביקש לנשוק את יעקב ולא עלה בידו. רש"י, בעקבות רבי שמעון בר יוחאי, פירש: "הלא עשיו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו" (הלה, ולא כמקובל, 'הלכה'). הדברים מכוונים לשתי האומות לאורך הדורות. חלקו הראשון של המשפט מוכר וידוע, חלקו השני כמעט נעלם, הועלם. לטעמי, חובה להכיר בשתי הפנים הללו - שנאה ואהבה. כאן, בגוש עציון, שתיהן מומשו: שלוש פעמים החריבו שכנינו הערבים את גלי ההתיישבות בגוש עציון. פעמיים חולצו אנשי מגדל עדר - מחדשי היישוב היהודי במרחב - על ידי שכניהם הערבים ממוות: בשלג הכבד ובפרעות תרפ"ט, 1929. גם בעת הטבח בקהילה היהודית בחברון באותן פרעות חולצו רבים מבני הקהילה וניצלו על ידי ערביי חברון! שנאת הערבים היא רעה חולה שמקננת בחברתנו ופוגעת יותר מכל בנפש השונא. מאמצים רבים הקדשתי להתמודדות מול הכהניזם, תנועה שטיפחה ומטפחת שנאה ומעודדת אלימות. אין לנו דבר רחוק מהיהדות, כפי שאני מבין אותה, חי אותה וחינכתי לאורה, מאשר דרך נלוזה זו שראוי למגר אותה מעולמנו.

כל חי זכיתי ללמוד תורה לשמה במשורה - תריסר ימים בפוניוביז', בהיותי נח"לאי, שם לא למדנו אלא 'התפרפרנו'! וחודש אחד בישיבת הקיבוץ הדתי בעין צורים. מרבית ידיעותי בתורה רכשתי בלימוד עצמי, בהכנת שיעורים ונושאים חינוכיים - מאמרים, לקטי מקורות, שיעורים והרצאות לרוב.

לא אהבתי ואיני אוהב לנהל, אלא לחנך. נאלצתי לנהל מסגרות ותוכניות כי הבנתי שזו הדרך שלי להשפיע, להנחיל. וגם עקב אכזבות ומהלומות אישיות שנחלתי לרוב ולצערי הרב איני מצליח לשכוח אותן. מעולם לא נקמתי ולא נטרתי על כך. מעולם לא ביקשתי לעצמי תפקיד או משימה לנהל, לא פניתי ולא התמודדתי על תפקידים. תמיד פנו אלי ונענית, וכך נכון וראוי בעיניי. קראו לי לדגל כאשר אחרים סביבי סברו שאני מתאים למשימה, לעיתים טעו ולעיתים צדקו.

בהווייתי אני ציוני-דתי - תנועה בה גדלתי, חונכתי וחינכתי, ובה אני רואה את הדרך היהודית והציונית הנכונה ביותר. כוונתי לתנועה שנוסדה על ידי הרב יעקב יצחק ריינס בשנת 1902, שהניח יסוד לרעיון הציונות-הדתית המקורי והנכון בעיניי עד ימינו (כמובן שאין כוונתי שנטלו כיום, לא בדין ולא בצדק, את המותג המפואר "ציונית דתית"). במקביל, אני קיבוצניק שרוף, שהקרקע המוצקה נשמטת מתחת רגליו. הציונות-הדתית והקיבוץ הן שתי יצירות מופלאות

שצמחו בחיק התנועה הציונית, בעשור הראשון למאה ה-20, ותרמו לה תרומה אדירה. למרבה הצער והכאב, שתיהן נסחפות בצונאמי הפוסט-מודרני ששוטף את עולמנו. בנוסף, אני דמוקרט מתוך הזדהות. זכיתי להימנות עם משיאי המשואות בליל יום העצמאות תשמ"ו, 1986, במרומי הר הרצל, שעות ספורות לאחר שפקדנו בבית העלמין הצבאי בהר הרצל את קבר חללי גוש עציון בתש"ח ובהם אבא. לצדי השיאו משואות נשיא בית המשפט העליון, השופט לנדוי, טדי קולק, אליס שלוי ועוד אישים שנבחרו, כמוני, על ידי שר החינוך ולשעבר נשיא המדינה, יצחק נבון, בזכות תרומתנו הייחודית לדמוקרטיה. למיטב הערכתי ואכזבתי גם הדמוקרטיה נסחפת בצונאמי הפוסט-מודרני ואיננה מצליחה להכיל את ההווה המורכבת בה אנו נתונים. האם תהיה להם עדנה? - אני מאמין שכן, כי הם נושאים אמיתות חיים שנובעות ומיוסדות על אדני התורה!

מה למדתי ואני ממליץ לכולם

אסור להתיימש, אסור לאבד תקווה, גם לא מילדות מפוספסת. "כל זמן שהנר דולק אפשר לתקן", אמר מייסד תנועת המוסר, הרב ישראל סלנטר. לעולם אסור להשלים עם כשלים, ליקויים, עוולות ועיוותים. חובה להכיר במה שאין בכוחנו לתקן, וחבל להשחית זמן יקר ללא תועלת.

שתי נקודות מבט שלי על **מדינת ישראל**: מהמסכים לגווניהם ומהעיתונים נשקפת לעינינו באחרונה תמונה מדכאת ומייסרת של מדינת ישראל. למעלה מ-30,000 חללים נפלו במערכות ישראל ובפעולות הטרור. ספק גדול בעיניי אם מדינת ישראל הנוכחית משקפת את מורשתם, נאמנה לצוואתם וראויה לקורבנם; חלילה לעצום עינינו מנקודת מבט נוספת על מדינת ישראל - למעלה מעשרים שנה זכיתי להדריך נוער ומבוגרים בדרכי פולין האבלות ובמדינות מזרח אירופה רוויות הדם והדמע. במסעות רבים הצלחתי לשבץ סיור במחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו, ביום האחרון למסע ולקראת שובנו ארצה. בתום יום הדרכה קשה ונורא מנשוא, ביציאה מבעד לשער אושוויץ, למרגלות הכתובת "העבודה משחררת", או מתחת מגדל השמירה בשער בירקנאו, שום פגם ושום ליקוי לא יאפילו על המדינה. ישראל נראית בשורה אדירה, תשועה גדולה ומופלאה.

אחד מפירות ההבנה העמוקה של המתרחש במדינת ישראל בעת האחרונה, היא **ברית הנגב וההר**. זכיתי להיות שותף מייסד לחבורה של חברי קיבוצים בנגב המערבי שנפגעו בפוגרום שמחת תורה (שבעה באוקטובר), ומתיישבים מגוש עציון. יחד אנו מנסים לרקום ברית אחים, להציע לחברה בישראל ולהנהגתה אמנה חברתית לאיחוי החברה ולריפוי. רוח חדשה ורעננה שתביא את מדינת ישראל לגובה הראוי והחיוני בימינו. התמודדות קשובה, רגישה ומתחשבת, שחותרת לגיבוש הסכמות ולא הכרעות דורסניות, בסוגיות הליבה שמכרסמות בחברה. כוחות אדירים מפלגים ומשסעים אותנו, מולם חובתנו להציב כוח מאחד, מחבר, ממרָז! בנבואתו של יחזקאל מצאתי קו מאפיין את פעילותנו: הקב"ה מורה לנביא: קח עץ יהודה וקח עץ אפרים, "וְקָרַב אֶתְּ אֶחָד אֶל אֶחָד ... וְהָיוּ לְאַחַדִּים בְּיָדְךָ ... וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לְשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחַצְּוּ עוֹד לְשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת" (יחזקאל, ל"ז). לא עוד חתיירה לפיצול חלילה וחס, בין יהודה לישראל, אלא לאיחוד מורכב. איחוד שמהותו "**אַחַדִּים בְּיָדְךָ**" - שכולל ריבוי חבורות שכל אחת נושאת ייחוד, וכולן יחד מקושרות בחישוק מלכד.

שתי נקודות מבט שלי על **עם ישראל**: עד ניסן תש"ן, 1990, הייתה בי מידה של ריחוק, זלזול ואולי אף התנשאות כלפי הגולה. כך חונכנו בילדותנו, ברוחו של מייסד המדינה, המנהיג הנערץ, דוד בן גוריון. לעולם לא הרשיתי לאמא לדבר בבית בידיש, שפת הגולה הדוויה. רק בבגרותי הבנתי עד כמה הייתה זו החמצה, כמה חכמת חיים וכמה שיקוף של החיים היהודיים בגולת אירופה טמונים בשפת היידיש, אותה כינו המשכילים, בזלזול, ז'רגון. זאת, במיוחד עת נדרשתי ללמוד יידיש לצורך כתיבת הדוקטורט, על השומר הדתי בפולין. בניסן תש"ן, 1990, זכיתי להימנות על חברי משלחת ישראלית ראשונה שיצאה לברית המועצות, בגלוי, בדרכונים ישראלים, אף כי בטיסה דרך וינה. במוזיר, עיר בדרום בלורוס, ערכתי שני סדרי פסח נפלאים, כנהוג בגולה. ביליתי באזור כמעט חודש ימים עמוסי חוויות ורשמים עוצמתיים - גילוי אחים אובדים, שנותקו מאיתנו באכזריות על ידי שלטון האימים הסובייטי. יותר ויותר חדרה לתודעתי משמעות היהודים, בני הגולה, החובה לגאול אותם מהניתוק ולהשיבם הביתה - לעם ישראל, ליהדות ולמדינת ישראל. מאז השתנו חיי, למעלה מעשרים שנה הקדשתי לחינוך יהודי-ציוני בברית המועצות (שהייתה לימים 'לשעבר'), תוכניות חפציב"ה ונעל"ה, מטעם משרד החינוך, נתיב והסוכנות היהודית (כתבתי על מסע זה ספר ששמור עמדי בכתובים).

מסקנתי מכל אלה מפנה אותי לסמל המדינה - מנורת המקדש על פי האירור בשער טיטוס. בשער ובסמל העיקר חסר, המנורה חסרה להבות. על פי חז"ל וגם בממצא הארכאולוגי להבות המנורה פנו לעבר הנר מרכזי, בניגוד לטבע. וכך נוצר סמל ששורשו עמוד אחד מעובה, ממנו מתפצלים ענפים שונים - שישה קני המנורה. הלהבות שבראשי הקנים פנו כולן למרכז אחד, משותף. לדעתי, עלינו להדליק את הלהבות במנורה, לאמץ את הסמל במלוא תפארתו. זה החזון שראוי שידליק אותנו, ושכולנו יחד נדליק אותו.

אחתום בכמה עצות טובות

על גבי הלוח שלפני בעל התפילה בבית הכנסת היחיד ששרד בברדיצ'ב, עירו של רבי לוי יצחק, סנגורם של ישראל, לצד לוח גדול - "שיוותי ה' נגדי תמיד", צדה את עיניי כתובת זעירה בכתב יד, איני יודע מתי ובאילו נסיבות נכתבה: "אָדָם דוֹאָג עַל אֵיבּוֹד דְּמִיּוֹ וְאֵינּוּ דוֹאָג עַל אֵיבּוֹד יְמִיּוֹ דְּמִיּוֹ חוֹזְרִין יְמִיּוֹ אֵינָם חוֹזְרִין" (כך בניקוד מלא). אנו נוטים לדאוג לדם שלנו, תרתי משמע - לבריאותנו ולכספנו. ואילו על הימים שחולפים עלינו אנו נוטים פחות לתת את דעתנו. הבריאות ובוודאי הכסף עשויים לחזור, ניתנים להישבון. לעומת זאת, הזמן שחולף לעולם לא ישוב. יגעת ומצאתי שכתובת זו מופיעה בכמה נוסחאות בכתובים שונים וגם על גבי קירות בכמה בתי כנסת באירופה. מקורה ככל הנראה עממי, והיא זכתה ללחן קצבי בפיו של הזמר אברהם פריד (כתבתי על כתובת זו רשימה קצרה). המסקנה ברורה - ימי חיינו קצרים, הזמן חולף במהירות ואינו ניתן להישבון. עלינו לנצל אותו במירב כישרונו ויכולותינו, שהרי לימדונו חז"ל שכל אדם נברא יחיד ומיוחד בצלם אלוהים, אין ולא היה ולא יהיה זהה לו בדיוק. השליחות, התרומה של כל אחד מאיתנו היא ייחודית לנו ואם נחמיץ אותה זו החמצה גמורה ומוחלטת שאין לה הישבון.

הזיקנה היא תואר כבוד והערכה במסורת ישראל, ואילו הנעורים מוערכים פחות, יש בהם מן נייעור מאחריות. "הִנֵּה לֹא יִדְעָתִי דְבָר כִּי נַעַר אָנֹכִי" - קרא ירמיה בניסיון לדחות את השליחות הנבואית, ונענה על ידי הקב"ה: "אַל תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֲשַׁלְחֶךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָ תִּדְבָּר" (ירמיה, א' ו-ז). הקב"ה אינו דוחה את הטענה שירמיה נער, אלא את הטענה שהיותו נער מונעת ממנו למלא שליחות. גיל הנעורים הוא תופעה מודרנית. בנעורים גלום כוח אדיר שאין דומה לו - כוח הפריצה והחידוש, כוח התנערות ורעננות. בכוח היותו נער יצא דוד מול גלית הפלשתי "כִּי נַעַר אָתָּה", והיכה את גלית נוכח עיניהם המשתאות של כל הגדולים סביבו (שמואל א', י"ז לג). "וְהַנַּעַר שְׂמוּאֵל הִלֵּךְ וְגָדַל וְטוֹב גַּם עִם ה' וְגַם עִם אָנָשִׁים" (שמואל א', ב' כו) הנער שמואל שמע במשכן שילה את קול ה' שנבצר מעלי הכהן לשמוע. (למדנו שם שהנעורים עלולים לגלוש לנייעור מאחריות, להתנערות ממוסר ומערכים. דרושים מבוגרים בסביבה, לשמור את בני הנעורים שלא תיפרץ הגדר, שלא תאבד הדרך). החלוצים הראשונים מיישבי הארץ, מורדי הגיטאות והמעפילים להר - בני נעורים היו.

לטעמי, הנעורים הם אורח חיים ולא אורך החיים, תודעה ולא תקופה, תכונת אופי ולא גיל ביולוגי! מעולם לא סיימתי את גיל הנעורים, לא חשתי עצמי זקן ושבע ימים. כך לימדנו הרב יונתן זקס במאמרו "צעיר לנצח": "וּמֹשֶׁה בְּדַמְאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא־כָהָתָה עֵינָיו וְלֹא־נָס לַחַה" (דברים, ל"ד ז). משה "היה אידיאליסט נלהב באחרית ימיו ממש כפי שהיה בראשיתם... אם רצונכם להישאר צעירים אל תתפשרו על האידיאלים שלכם... אל תיכנעו אף פעם לתבוסה ולייאוש. לעולם אל תעצרו במסע רק מפני שהדרך קשה וארוכה. הדרך כזו תמיד" (שיג ושיח, וזאת הברכה). ובדבריו אלה אחתום את המסע הקצר שלי.

תודה ענקית למשפחתי היקרה ולעוד המון אנשים טובים ויקרים, ארגונים ומוסדות, שליווני בדרכי והיו שותפים למסע המפותל שלי - אמנע מלמנותם כדי לא להשמיט בטעות מי מהם. בזכותם זכיתי לתרום וליצור. אין לי כל כוונה לעצור. להתראות בעוד עשור!